

УДК 391 (477) (045)

Тетяна ЧУХЛІБ

Людмила СКУРАТІВСЬКА

ФОЛЬКЛОРНИЙ СТИЛЬ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ОДЯГУ

У статті розглянуто особливості сучасного етноодягу та його вплив на творчість не тільки вітчизняних, а й відомих у світі модельєрів.

Ключові слова: етнічна історія, менталітет, матеріальна і духовна культура, національно-культурна самоідентифікація, народний костюм, символіка, вишивка, специфіка моделювання, натуральні матеріали, найновіші технології.

Український одяг народний одяг – яскраве і неповторне культурне явище, що пройшло шлях розвитку й удосконалення протягом багатьох століть. Зберігаючи самобутні ознаки різних епох, одяг є важливим джерелом інформації для вивчення етнічної історії населення, його соціальної структури, естетичних уподобань, етнопсихології.

У період національної культурної побудови незалежної України особливо вагомим значення набувають загальнокультурні фактори, що впливають на формування менталітету українців, збереження їх самобутності через рідну мову, традиційний одяг, звичаї та обряди предків. Традиційне українське вбрання – один із символів українства, складова, без якої немислима національна ідентичність українського народу.

Актуальність нашого дослідження полягає в необхідності з'ясувати історичну місію, місце і роль національної матеріальної і духовної культури в житті українців з урахуванням нових тенденцій її розвитку як в Україні, так і поза її межами. Оскільки матеріальна і духовна культура є наслідком діяльності багатьох поколінь, то, безперечно, процес впливу є амбівалентним на буття і свідомість, а також сприяє пізнанню традицій.

Об'єктом дослідження є сучасний український етноодяг як цілісна система прийомів його декоративного оформлення та елементів і способів крою, форм і предметів одягу.

Роль національної культури у самопізнанні, самотворенні українського народу з метою збереження його національно-культурної самоідентифікації через народний одяг і народну вишивку неocenенна, бо коріння народних традицій – незглибинне,

вони несуть у собі споконвічні знання про природу людського буття. У цілому традиційний костюм українців можемо назвати скарбницею духовної культури народу, що притаманними й специфічними способами відображає національний характер. Костюм, як і багато інших галузей традиційної культури українців, уже давно став об'єктом дослідження фахівців.

Основою дослідження найдавніших періодів історії українського костюма є іконографічні, літописні, археологічні та архівні матеріали. До надрукованих праць більш раннього періоду, де хоча б побіжно описувався одяг, належать пам'ятки давньоукраїнської писемності та подорожні записи іноземних мандрівників П. Алеппського, Г. Левассер де Боплана.

Наприкінці XVIII – початку XIX ст. з'являються історичні та етнографічні праці О. Рігельмана, О. Шафонського, І. Георгі, де було не лише описано, а й замальовано народний одяг представників різних соціальних верств.

Етнографічні праці (малюнки) Д. Деляфліза дають уявлення про різноманітність видів і форм одягу, про співвідношення елементів одягу, їхній колорит. Про український народний одяг можемо прочитати у наукових працях середини XIX – поч. XX ст. таких відомих дослідників, як Я. Головацький, П. Чубинський, Б. Познанський, В. Богданов, Ф. Вовк, К. Мошинський.

У другій половині XX ст. з'являються праці дослідників Г. Маслової, Г. Стельмаха, Я. Прилипка, К. Матейко та ін. Значну цінність мають такі галузі народної художньої творчості, як вибійка, вишивка, простежуються способи і техніка їх виконання, локальні риси орнаментальних мотивів, колористичних вирішень. Серед них можна виділити дослідження М. Костишина, Т. Кара-Васильової, Л. Ульянової.

Глибокому аналізу розвитку традиційного українського вбрання присвячені етнографічні дослідження кінця XX – початку XXI ст., зокрема праці Т. Ніколаєвої, З. Васиної, Г. Щербія, О. Космічної та ін.

Розвиток українського костюма наприкінці XX ст. визначався інтенсифікацією міжетнічних тенденцій як на рівні професійної та самодільної моди, так і їх взаємодії, що становило загальну тенденцію розвитку одягу більшості народів світу. Етнокультура трансформувалася переважно під впливом змін у цивілізації. Важливим є те, аби вона вільно трансформувалася і без будь-яких

обмежень і тиску набула нового способу буття, бо «...дуже легко під виглядом проектування синтезу етнокультуру з новими обставинами життя знекровити етнокультуру, зруйнувати її серцевину...» [4, с. 137].

Щоб етнокультура могла відігравати роль одухотвореного життя, вона повинна мати можливість діяти через життєве середовище, а діятиме вона лише тоді, коли це середовище стане цілісним, гармонійним унаслідок його організації і на основі етнокультури в тому числі. Народна традиційна культура – основа усього, бо творена колективно, відшліфована часом за нашими уподобаннями і менталітетом.

У творчому плані моделювання одягу в Україні в останні десятиліття зазнало помітного впливу неофольклоризму. Він виник у зв'язку з необхідністю задовольняти природну потребу людей в урізноманітненні одягу. Можемо виділити такі основні ознаки цього стилю:

- широке використання натуральних тканин, тканин із компонентами ткацьких візерунків, що імітують ручне народне ткацтво;
- багатопредметність одягу;
- простота крою;
- застосування декору художньої вишивки на руках, внизу спідниці;
- орнаментики з тасьми, контрастних тканин;
- використання набивних тканин із фольклорними елементами.

Народний костюм, поєднуючи мистецтво узорного ткацтва, крою та декоративного оформлення, символізує духовну культуру українців, народні традиції, звичаї та обряди. Досвід наших предків керувався не тимчасовою модою, а практичною й естетичною доцільністю, бо одягатися зі смаком було особливою принадою українських дівчат. Кожна дівчина намагалася оздобити свій одяг гарною вишивкою, окрайками, намистом, однак, як зазначав В. Скуратівський, «... завжди дотримувалися здорового глузду й етикету» [8, с. 166].

Українська культура була різноманітною, багатобарвною і привабливою. Серед простих людей одвічно в потяг до красивого, естетичного доцільного й етичного довершеного. Вишита сорочка є невід'ємним атрибутом традиційного одягу. Вона символізує щирість і довіру, душевну рівновагу та благополуччя. Народна

пам'ять зберегла чимало оповідок про те, як візерунки вишиванок допомагали козакам у походах долати ворога і переносити усілякі труднощі, боронили людей від злої і нечистої сили. Материна ж вишита сорочка забезпечує не просто благополуччя, а благополуччя духовне, захищаючи дитину від біди. Яскравим прикладом може послужити епізод із біографії А. Малишка. Перед мобілізацією на фронт поет відвідав матір в Обухові. Зібравши сина в дорогу, вона вмовила його одягнути вишиванку. І може, тому, згадував поет, що мама подарувала мені вишиванку, я лишився в живих... [8, с. 164].

Обрядова символіка (вишивка) у сорочках ніколи не була випадковою умовністю. Вона цілковито закорінена у світоглядні концепції наших пращурів, знаннях і їхніх поглядах на природу. І щоб правильно розшифрувати той чи інший символ, необхідне глибоке й всебічне його вивчення. Зазначимо, що вишиті сорочки у сільському костюмі з'явилися не раніше XVII ст., хоча традиційна українська вишивка бере витоки з X–XI ст. Але срібна бляшка із зображенням танцюриста Мартинівського скарбу переконує в тому, що вишиванки наші предки носили вже в VI столітті, а то й раніше. «Особливо вражає сорочка: від підборіддя і аж до пояса широка смуга вишивки (діагональне перехрещення ліній)» [9, с. 23].

Готуючись до заміжжя, кожна дівчина повинна була мати багато вишиванок. Більш заможні дівчата готували собі по 50, 80, а іноді й по 100 сорочок із виробленого і вибіленого полотна для потреб протягом усього життя. Одяг був своєрідною характеристикою майстерності дівчини, її працьовитості й естетичного смаку.

Мода на етно напрочуд стабільна. Мережана сорочка – давно вже не лише національний атрибут, а й прибутковий бізнес. Нині дизайнерським центром вишивки є село Решетилівка на Полтавщині. Ще в 2007 році майстрині місцевого художнього професійного ліцею представили Україну на Всесвітньому професійному етнофестивалі мистецтва та культури в Сеулі. «Південно-корейці не йняли віри, що візерунки на сорочках – справжній hand made, а не комп'ютерна графіка» [6, с. 23]. Решетилівською класикою жанру є популярні нині мотиви білим по білому, блакитним по білому, сірим по білому, а ще – мережка – соціальна техніка, коли горизонтальні нитки з тканини витягують, а вертикальні схоплюють між собою, утворюючи візерунки.

В Україні є села, де вишивані сорочки не є чимось незвичним і не сприймаються як сувенір. У Вовчківцях на Івано-Франківщині не знайдеш хати, де немає вишиванки. Вишиванка майстринь цього села колоритніша, насичніша, пристрасніша від Полтавської, бо, як кажуть, вишивальниці, підкреслює натуру гірську. «Важливо не втратити цю спадщину, щоб зберегти й розвинути автентичні техніки вишивки. Адже сорочка була ніби «паспортом» села. Та й у селі не було двох однакових – кожна дівчина додавала власні родзинки» [6, с. 64].

Саме українки століттями володіли таємницями краси та смаку. Якщо жінка вдягала сорочку – довгу, вишиту яскравими кольорами, затягувалася плахтою, фартухом та тканим поясом – корсетом – її фігура навіть у похилому віці була стрункою, а постава – благородною.

Одяг – частина народної української душі. Вчені досліджували вплив українського національного одягу на здоров'я дітей та дорослих. Досліди проводилися за участю гурту «Чумацькі діти» під керівництвом народної артистки України Валентини Ковальської та працівників музею ім. І. Гончара. Вимірювання рівня енергетики інформаційних систем організму учасників гурту здійснювалося за допомогою приладу, що працює за біогальванічним методом. Діти, що виконували пісні-веснянки і були продіагностовані після співу, одягнули на 15-20 хвилин вишиванки, потім їх знову продіагностували. Виявилось, що, якщо пісня дає підйом інформаційно-енергетичного стану, то українські вишиванки вирівнюють показники, наближаючи їх до фізичної норми.

Велике значення має якість, походження, колір тканини, з якої виготовлений одяг, символи, зображені на ньому. До середини ХІХ ст. серед дівчат і молодих дуже популярним були плахти. Крій плахт був універсальним: одним тим самим виробом могли користуватися дівчата з різними фігурами й віковим цензом. За допомогою плахти на власний смак можна було або підкреслити витонченість фігури, або приховати певні вади.

Зазвичай для одягу жінок старшого віку характерними були неяскраві кольори аж до їхньої повної нівеляції. Ця традиція залишилася і нині. Про молоду жінку, яка вбирається у стримані кольори, зазначає О. Косміна, кажуть, що «...вона себе «зважливо ховає». Звідси, очевидно витікає символічне кольорове

навантаження сучасного «офісного» костюма з його обов'язковою сіро-чорною гамою – щоб використання яскравих кольорів не відволікало від роботи, а у випадках із жіночим вбранням – не акцентувало на сексуальності» [5, с. 10].

Популярний нині вислів «все нове – то призабуте старе». Розглянемо, як це стосується моди, зокрема українського традиційного костюма. «Життя людей різних поколінь становить цікаву історичну книгу. Перегортаючи її, ми бачимо, що наше життя – це естафетний біг. Завдяки вивченню археологічних пам'яток, ми отримуємо рідкісну можливість долучитися до досвіду пращурів і, в свою чергу, зберігши його, передати наступним поколінням» [2, с. 54].

Повсюдно увійшли в побут і здобули світову популярність джинсові вироби. Не останню роль відіграла тканина, виготовлена із натуральної сировини. В. Скуратівський у «Берегині» згадував, що у маминій скрині знайшов колись «джинсову» тканину. З неї були пошиті його дитячі полотняні штани. Ще в перші повосенні роки сільські жінки готували ляне тканина для повсякденного одягу. «Якби вправні рухи кравчині, – пише етнограф, – надали одягу модерного вигляду, то не розпізнав би, імпортований він чи наш» [8, с. 168]. Джинсові спідниці у поєднанні з вишиванками зараз дуже популярні.

За останнє століття, як зазначає Руслан Павлюк – очільник наукового підрозділу майстерні автентичного костюма «Шляхетний одяг», сформувався бренд української вишиванки, який насправді є лопуцькома для прикриття срамоти традиційного незнання... Сорочка, хоч би яка вишивана вона була, є спідньою білизною. Одягати її на свято, не заправляючи в штани й не маючи плечового верхнього одягу, – це несмак... Господар у «традиційні» часи за ворота в сорочці не виходив, а парубок навіть улітку накидав свитину на плече, йдучи на вулицю» [6, с. 63].

Зручним зимовим одягом у давнину були кожухи. В. Скуратівський робить висновок: «Якби вчасно зуміли модернізувати їх крій, не довелося б їти наосліп за імпортованими законодавцями стилів» [8, с. 167]. Тож маємо зараз «турецькі» дублянки замість наших кожухів.

Модними і дуже зручними стали нині чоботи «дутиші» або «снігоступи». Якщо придивитися до них, то можна помітити подібність цих виробів до традиційних матерчаних валянок, лише з

тією різницею, що виготовлені вони зі штучної сировини, а зовнішній вигляд осучаснений. Запозичили наші модельєри і поєднання шкіри різних кольорів для пошиття модного взуття. Наші предки такі чоботи називали «чорнобривцями».

Українська мода на початку 1990-х заявляє про себе «у новій якості, позбавляючись колективізму та ідентифікуючись окремими творчими особистостями» [11, с. 58].

Ці творчі особистості – вітчизняні модельєри, які у пошуках власного стилю, орієнтуючись на мистецькі традиції поколінь, формують обличчя української моди. Нині етнонаціональна парадигма в ідеологічних пошуках модельєрів презентована творчістю Роксолани Богуцької, Оксани Караванської, Зінаїди Ліхачової, Лілії Пустовіт, Ірини Каравай, Ярини Жук та багатьох інших.

Роксолана Богуцька – гідний представник Львівської школи моди. У своїх роботах поєднує елегантну розкіш та сміливу сучасність, дивовижну суміш українських етнічних мотивів та сучасних модних тенденцій. Характерною рисою стилю дизайнерки є національний колорит, який поєднує в собі етнічні елементи декору в сучасному костюмі, художню вишивку на шкірі й тканині нитками та бісером, розпис та інкрустацію металом, використання лише натуральних матеріалів – хутра, шкіри, шовку, вовни, льону. Вона у постійному пошуку нових граней національної культури. Зокрема, Р. Богуцька захоплюється гуцульською тематикою, відтворюючи у своїх моделях своєрідний і неповторний дух горян: яскравість кольору, ритмічність геометричного орнаменту, красу й багатство обробки шкірою та хутром. «У кожній її колекції присутні традиційні декоративні техніки – аплікація, вишивка, вибійка по шкірі» [11, с. 58–61.].

Оксана Караванська – модельєрка максимально заангажована у мистецтві костюма. Її стиль – етнічний романтизм постмодерного звучання. «У своїй моделі О. Караванська звертається до традицій народної та професійної культури, проте ніколи не наближається до етнографічної стилізації, ... вінтажує традиційні та модерні компоненти костюма, поєднує давні ремісничі й сучасні машинні технології» [11, с. 58].

Ярина Жук у своїх виробках використовує специфіку регіональних узорів, зокрема у кожному орнаменті намагається зберегти символіку. Кожен символ для неї як літера в алфавіті, що

має певне значення. За допомогою цих літер-символів вона ніби «пише» свої вишиванки.

Зінаїда Ліхачова сприймає свою творчість не тільки як самореалізацію, а як частину культурної комунікації. Її колекції одягу піднімають наглибині пласти етно культури. Етно-модерн-стиль виник у модельєра через занурення у народну культуру. Спілкування з етнографами, вивчення давніх сакральних символів у народній вишиванці надихнули З. Ліхачову на спробу «вдягнути» кольорову гаму, насичену життєвою силою, в сучасний костюм.

Характерні ознаки творчої майстерності Ірини Каравай – широке використання фольклору, потяг до багатого декорування речей, яскравої кольорової гами: «...користується кольоровими нитками вишивки й аплікації, в одному образі змішано п'ять-шість фактур, у її моделях усе зростається в єдине рукотворне полотно...» [11, с. 61].

Лідія Пустовіт належить до числа небагатьох вітчизняних дизайнерів, які формують імідж сучасної української моди і на належному рівні представляють її у світі. Особливу увагу надає дизайнерка і національній тематиці в останніх колекціях. «Зацікавилася українським, коли нарешті осягнула глибину нашої культури – вторинність мене ніколи не цікавила» [10, с. 56]. Етніка у виконанні Л. Пустовіт – багатощарове поєднання унікальних за використанням і естетикою плахт, обгорток, хустин, шаровар, блузок, спідниць, жакетиків із поясами та аксесуарами з тонких романтичних і щільних пластичних тканин. «У моїх колекціях завжди присутня певна українська тематика. Я розуміла, що саме це можу робити краще за все, адже я виросла тут, на цій землі» [10, с. 56].

Київську школу моделювання сучасного одягу представляють Т. Земскова, О. Ворожбит, А. Гайсе, В. Гресь, В. Анісімова, О. Залевський. Сучасна мода вирізняється великим багатством ідей і свободою вибору. Вона не насаджує і не диктує моду, а створює сприятливі умови для такого вибору, тому що нині одночасно існують різні стилі одягу, форми і крій, використовується широка кольорова гама.

Дизайнерка одягу Людмила Сівцева-Климчук відкрила у Києві майстерню «Шляхетний одяг» шиє історичні й етнографічні костюми, відтворюючи національне вбрання за музейними зразками. Коштують такі костюми близько 30 тисяч гривень.

«Шиемо одяг на кожен день зі старовинним декором або старовинним кроєм-етно-кожуал. У жіночих пальтах ХІХ ст.на спинці характерні складки, а це модно зараз у Європі. Такі плашки можна купити у французьких бутиках» [7, с. 49].

Одяг прикрашають гаптуванням, мережкою, вишивкою золоткими нитками. Робота вимагає талановитих рук, професійної майстерності, бо як говорить Л. Сівцева-Климук, «шиємо руками з домотканого полотна, якому більше 100 років, – екологічно чистого, без синтетичних домішок» [7, с. 50].

Усе частіше українські дизайнери звертаються до національних традицій оформлення одягу. Фольклорний стиль ХХІ ст. – це взаємов'язок не тільки прийомів декорування одягу – оборок, вишивок – а й елементів і способів крою, форм і предметів одягу. Простота крою надає відчуття розкнутості і волі, що зближує людину з природою. Сьогодні користується популярністю запозичена з народного костюма багатопредметність одягу.

Мистецтво костюма нині виходить на новий етап розвитку, що формує модерні системи культурологічних інтерпретацій. Художники-модельєри надають вітчизняній моді національних ознак, органічно вписуючись у світову моду. Український етно одяг продовжує надихати не тільки вітчизняних модельєрів, а й всесвітньо відомих дизайнерів – Жан-Поля Готьє і Славу Зайцева.

Сучасна вишиванка, встановлюючи духовний зв'язок із попередніми поколіннями, більш адаптована до динамічнішого життя народу. «Наша історія і культура – це саме те, що ми можемо взяти з минулого. Нічого нового не придумаємо. Ось як ми осмислимо цей набуток у творчості – є майбутнім» [1, с. 18]. Справжні витвори мистецтва здатні перевернути життя людини, зробити її мужньою і благородною, мудрою і доброю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Давиденко В. «Рушник може бути сильнішим за атомну бомбу» / В. Давиденко // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 15. – С. 18.
2. Духовна велич України : наук.-публіц. зб. – К.: ВЦ «Просвіта», 2004. – 248 с.
3. Грицай М. П. Давньоукраїнська відична наука про оздоровлення душі, тіла, природи / М. П. Грицай // Матеріали наук.-практ. конф.-презентації. – К.: Вид-во «Сталь», 2005. – С. 131–143.

4. Лісовий В. Джерело духовного здоров'я / В. Лісовий // Наука і культура. Україна. Щорічник. – Вип. 24. – 1990. – 576 с.: іл.

5. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців / О. Ю. Косміна. – К. : Балгія-Друк, 2008. – Т.1. Лісостеп. Степ. – 160 с.

6. Оробець Т. Маршрути шиття / Т. Оробець // Український тиждень. – 2011. – № 8 (173). – С. 62–64.

7. Радзівєвська В. «Тимошенко особисто строї вибирала. А від Азарова повернули – соцреалізм вернувся» / В. Радзівєвська // Країна. – 2010. – № 20. – С. 48–50.

8. Скуратівський В. Т. Берегія: Художні оповіді, новели / В. Т. Скуратівський. – К. : Рад. письменник, 1998. – 278 с.

9. Степовик Д. В. Скарби України : наук.-худ. кн. / Д. В. Степовик. – К. : Веселка, 1991. – 192 с.

10. Тараненко А. Я одеваю первую леди страны / А. Тараненко // VIVA. – 2005. – № 11 (19). – 2 июня. – С. 56.

11. Тканко О. Художні особливості костюма в колекціях українських дизайнерів одягу кінця ХХ – початку ХХІ століття / О. Тканко // Віче. – 2010. – № 13. – С.58–61.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2011

Т. ЧУХЛИБ, Л. СКУРАТИВСКАЯ

ФОЛЬКЛОРНЫЙ СТИЛЬ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ОДЕЖДЫ

В статье рассмотрены особенности современной этноодежды и ее воздействие на творчество не только отечественных, но и известных в мире модельеров.

Ключевые слова: этническая история, менталитет, материальная и духовная культура, национально-культурная самоидентификация, народный костюм, символика, вышивка, специфика моделирования, натуральные материалы, самые новые технологии.

T.CHUKHLIB, L. SKURATIVSKAYA

FOLKLORIC STYLE OF MODERN UKRAINIAN CLOTHES

The article considers the features of modern ethno clothes and its affecting not only on home creation but also on the world-known designers.

Key words: ethnic history, mentality, material and intellectual culture, national-cultural self-identification, traditional garments, symbolics, fancywork, design specific, natural materials, newest technologies.